

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.2.13>

УДК 35.078: 316.774

О. А. Пушкар,

к. ю. н., адвокат

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-0568>

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

O. Pushkar,

PhD in Law, Lawyer

STATE INFORMATION POLICY IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE POLITICAL SYSTEM

Доведено, що у цілому нині інформаційна політика спирається на соціальну структуру сучасного суспільства. По-перше, активізується роль ЗМІ як основного соціального інституту, відповідального за збирання, обробку та розповсюдження інформації. Технологічні можливості сучасних ЗМІ дозволяють переходити від відображення соціальної реальності до її формування. По-друге, інформаційна політика у суспільстві неможлива без урахування впливу інших інститутів сучасної соціальної комунікації: реклами, громадських зв'язків (public relations), і навіть у цілому сфері культури. По-третє, зростає значення освіти, як інституту, відповідального як за

передачу знань, а й соціалізацію сучасного суспільства, формування його ціннісної системи та соціальної структури. По-четверте, у взаємодії держави та суспільства відіграє велику роль сучасна система соціальних послуг, тобто охорони здоров'я, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства тощо, оскільки ця система безпосередньо зачіпає життя людей та є важливим каналом комунікації влади та суспільства. По-п'яте, у поширенні інформації у суспільстві велику роль грають горизонтальні структури громадянського суспільства: громадські організації, інші форми суспільної активності.

Органи структури державної влади на регіональному рівні можуть сприяти інформаційному розвитку регіону. Це передбачає вживання організаційних, правових та матеріально-технічних заходів. До організаційних заходів належить створення державних органів, відповідальних за проведення державної інформаційної політики. Це можуть бути аналітичні центри, прес-служби, управління зв'язків із громадськістю, інформаційні відділи, інформаційно-аналітичні управління. Статус та найменування цих структур визначається регіональною владою самостійно. Найпоширенішими структурами є прес-служби.

До правових заходів належить створення правової основи регулювання регіонального інформаційного розвитку. Матеріально-технічні заходи – це матеріальна та інформаційна підтримка державою ЗМІ, освітніх та інформаційно-культурних центрів, громадських організацій. Гласність і відкритість умов подібної підтримки позбавить владу звинувачень у прагненні контролювати структури громадянського суспільства.

Модернізація означає цілеспрямовані зусилля, які вживає суспільство чи політична еліта для досягнення сучасних життєвих стандартів. При цьому в економічній сфері вона передбачає становлення ринкової економіки, економічне зростання та включення країни у світовий економічний обмін, у соціальну-диференціацію та ускладнення соціальної структури суспільства, у культурній - секуляризацію та деідеологізацію культури, а в політичній -

становлення демократичної політичної системи. Україна належить до країн «другого ешелону» модернізації, що зумовило особливості її модернізаційного розвитку. По-перше, модернізація в нашій країні відбувається у формі наздоганяючого розвитку, коли відставання за економічними та військовими показниками змушує політичну еліту робити модернізаційні зусилля. По-друге, головним суб'єктом модернізації є держава, що призводило до успішної модернізації економіки та військової сфери, але гальмувало сучасний розвиток суспільства. Відставання суспільства на шляху модернізації спричиняло соціальний розкол у суспільстві та контрмодернізаційні періоди в історії розвитку країни.

It has been proven that in general, information policy is now based on the social structure of modern society. First, the role of the media as the main social institution responsible for collecting, processing and distributing information is becoming more active. The technological capabilities of modern media allow us to move from reflecting social reality to forming it. Second, information policy in society is impossible without taking into account the influence of other institutions of modern social communication: advertising, public relations, and even the sphere of culture as a whole. Third, the importance of education is growing as an institution responsible not only for the transfer of knowledge, but also for the socialization of modern society, the formation of its value system and social structure. Fourth, the modern system of social services, i.e. healthcare, social security, housing and communal services, etc., plays a major role in the interaction between the state and society, since this system directly affects people's lives and is an important channel of communication between the government and society. Fifth, horizontal structures of civil society play a major role in the dissemination of information in society: public organizations, other forms of social activity.

Bodies of the structure of state power at the regional level can contribute to the information development of the region. This involves the use of organizational, legal and material and technical measures. Organizational measures include the

creation of state bodies responsible for implementing state information policy. These can be analytical centers, press services, public relations departments, information departments, information and analytical departments. The status and name of these structures is determined by the regional authorities themselves. The most common structures are press services.

Legal measures include the creation of a legal basis for regulating regional information development. Material and technical measures are material and information support by the state to the media, educational and information and cultural centers, and public organizations. The publicity and openness of the conditions for such support will deprive the authorities of accusations of seeking to control civil society structures.

Modernization means purposeful efforts made by society or the political elite to achieve modern living standards. At the same time, in the economic sphere it involves the formation of a market economy, economic growth and the inclusion of the country in world economic exchange, in the social differentiation and complication of the social structure of society, in the cultural sphere - secularization and de-ideologization of culture, and in the political sphere - the formation of a democratic political system. Ukraine belongs to the countries of the "second echelon" of modernization, which determined the peculiarities of its modernization development. First, modernization in our country takes place in the form of catch-up development, when the lag in economic and military indicators forces the political elite to make modernization efforts. Secondly, the main subject of modernization is the state, which led to the successful modernization of the economy and the military sphere, but hampered the modern development of society. The society's lagging behind on the path of modernization caused social division in society and counter-modernization periods in the history of the country's development.

Ключові слова: державна інформаційна політика, модернізація політичної системи.

Keywords: state information policy, modernization of the political system.

Постановка проблеми.

Роль інформації у житті суспільства постійно зростає. Розвиток засобів комунікації призвело до виділення інформаційної політики на окремий специфічний вид політичної діяльності. Сучасна політична порушила питання про систематизацію проблем інформаційної політики. По-перше, сформувалася принципово нова система організації інформаційної політики. По-друге, соціальна інформація, що циркулює в суспільстві і містить досвід, інтереси, потреби людей, перебувала в центрі цих змін, була їх активним елементом, що зазнає численних впливів і впливає на різні сфери суспільства. По-третє, політична модернізація в Україні ще не завершена. У таких умовах інформаційна політика держави є необхідним елементом успішної модернізації політичної системи та її інститутів. Тому аналіз державної інформаційної політики у сучасних умовах є найважливішою науковою та практичною проблемою.

Аналіз літературних джерел.

Основні підходи до проблеми формування державної інформаційної політики сформувалися ще в 19 столітті та були орієнтовані на ЗМІ як основний політичний інститут сучасного суспільства. Правовий підхід відстоювався багатьма теоретиками лібералізму. Зокрема, Д. Мільтон представляв свободу слова як духовну потребу людини, а свободу друку як необхідний елемент справедливого правління. Інший напрям - це психологічні дослідження, що вплинули на розвиток технологій пропагандистського використання ЗМІ. Класичні дослідження у цій галузі представили Г. Лебон, Г. Тард, В. Райх. Карл Манхейм вимагав поставити сучасні соціальні технології, у тому числі пропагандистські, на службу демократії.

Дослідження політичних систем у другій половині ХХ століття змусило

по-новому подивитись місце засобів масової комунікації в політичному процесі. Кожен із дослідників звертав увагу до роль інформації у взаємодії елементів політичної системи: Д. Істон, (системний підхід) Р. Алмонд (структурно-функціональний), М. Дюверже (інституціональний) У. Розенбаум (культурологічний). Інформаційно-кібернетичний підхід, що застосовувався Карлом Дейтчем, розглядав політичну систему як сукупність інформаційних потоків, що визначаються рівнем політичних суб'єктів, виконуваними ними ролями, завданнями, особливостями процесів переробки, передачі зберігання інформації. Цей підхід дозволяє розглядати редакції сучасних ЗМІ як кібернетичні системи.

Значний внесок у вивчення ролі ЗМІ у політичній системі зробила Франкфуртська школа (Т. Адорно, Г. Маркузе, Ю. Хабермас). Зокрема, Ю.Хабермас зазначає, що громадськість, яка одночасно структурується та багато в чому керована засобами масової інформації, стає «новою категорією впливу», а політичну систему, засновану на раціональному обговоренні громадянами суспільних проблем, він назвав «деліберативною демократією».

Оригінальний підхід до дослідження ЗМІ представлений у роботах П. Бурдьє та П. Шампаня. П'єр Бурдьє розглядав журналістику як особливе соціальне поле, яке залежить від поля політики, але підпорядковує його своїй, медіатичній логіці.

Перспективи розвитку сучасного суспільства досліджено Д. Беллом, О. Тоффлером, А. Туреном, Ф. Фукуямою П. Дакером та іншими теоретиками постіндустріального суспільства. У їхніх роботах знання та інформація розглядаються як головний чинник соціального розвитку. Фундаментальною роботою із соціального прогнозування є книга Д. Белла «Наступне постіндустріальне суспільство». За його словами, постіндустріальне суспільство «в тій же мірі є інформаційним суспільством, в якому індустріальне - товаровиробником». У зв'язку з розвитком нових інформаційних технологій інформаційна політика набуває ще одного аспекту: завданням держави стає інформатизація суспільства, участь у міжнародному

інформаційному обміні, забезпечення інформаційну безпеку. Тому роль державної інформаційної політики у суспільстві зростає.

Формулювання мети.

Розкрити роль державної інформаційної політики в умовах модернізації політичної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Нами політична система розуміється як сукупність та взаємодія політичних інститутів, організацій, політичні орієнтації та поведінка соціальних груп та верств. Залежно від розв'язуваних завдань елементи політичної системи її можна об'єднати в підсистеми, і, таким чином, уявити політичну систему як сукупність підсистем: інституційної, що займає провідне становище серед інших підсистем, нормативно-ціннісної, регулятивно-контрольної та інформаційно-комунікаційної [1, 2, 3].

Ролі інформаційно-комунікативної підсистеми в суспільстві зростає: доступність інформації стає необхідною умовою соціального життя людини. Демократична правова держава зобов'язана забезпечувати це право поряд з іншими правами та свободами громадян. Однак не всі інформаційні відносини людей є політичними, повинні контролюватись державою та бути об'єктом державної політики. Більше того, прагнучи все більшого інформаційного контролю з метою безпеки суспільства та управління соціальними процесами держава сама схильна до порушення інформаційних прав громадян та необґрунтованого вторгнення в інформаційні відносини всередині громадянського суспільства. Ми пропонуємо визначити інформаційну політику демократичної конституційної держави як діяльність з регулювання інформаційних відносин з метою реалізації прав і свобод громадян і забезпечення гідного життя та вільного розвитку людей. Об'єктом державної інформаційної політики є інформаційна сфера суспільства, а предметом – інформаційна взаємодія між людьми їх групами, соціальними та політичними інститутами.

Можна виділити такі види інформаційної політики держави. По-перше, це політика у сфері інформатизації. Значення нових інформаційних технологій у суспільстві таке, що соціальний та економічний розвиток України без відповідного технічного забезпечення є неможливим.

По-друге, це політика у сфері засобів масової інформації. ЗМІ є одним із основних інститутів громадянського суспільства та демократичної політичної системи, що метафорично виражається поняттям «четверта влада». Тому державна політика у сфері ЗМІ є надзвичайно важливим напрямом інформаційної політики держави.

По-третє, це політика у сфері інформаційної безпеки та захисту інформації. Соціальний розвиток при цьому розуміється як збільшення різноманітності соціальних процесів та відносин, залучення дедалі більшої кількості людей у соціальний та політичний процес. У сфері міжнародних відносин це передбачає більш тісне включення України у процеси глобалізації та міжнародного інформаційного обміну. У соціально-політичній галузі - демократизацію, розвиток цивільних ініціатив та альтернативних суспільних проєктів. У сфері економіки - гнучкість управлінських структур, дерегулювання, розвиток індивідуальної економічної активності. У сфері культури – збільшення культурного різноманіття, толерантність та взаємопроникнення культур.

У цілому нині інформаційна політика спирається на соціальну структуру сучасного суспільства. По-перше, активізується роль ЗМІ як основного соціального інституту, відповідального за збирання, обробку та розповсюдження інформації. Технологічні можливості сучасних ЗМІ дозволяють переходити від відображення соціальної реальності до її формування. По-друге, інформаційна політика у суспільстві неможлива без урахування впливу інших інститутів сучасної соціальної комунікації: реклами, громадських зв'язків (public relations), і навіть у цілому сфері культури. По-третє, зростає значення освіти, як інституту, відповідального як за передачу знань, а й соціалізацію сучасного суспільства, формування його ціннісної

системи та соціальної структури. По-четверте, у взаємодії держави та суспільства відіграє велику роль сучасна система соціальних послуг, тобто охорони здоров'я, соціального забезпечення, житлово-комунального господарства тощо, оскільки ця система безпосередньо зачіпає життя людей та є важливим каналом комунікації влади та суспільства. По-п'яте, у поширенні інформації у суспільстві велику роль грають горизонтальні структури громадянського суспільства: громадські організації, інші форми суспільної активності.

Органи структурі державної влади на регіональному рівні можуть сприяти інформаційному розвитку регіону. Це передбачає вживання організаційних, правових та матеріально-технічних заходів. До організаційних заходів належить створення державних органів, відповідальних за проведення державної інформаційної політики. Це можуть бути аналітичні центри, прес-служби, управління зв'язків із громадськістю, інформаційні відділи, інформаційно-аналітичні управління. Статус та найменування цих структур визначається регіональною владою самостійно. Найпоширенішими структурами є прес-служби.

До правових заходів належить створення правової основи регулювання регіонального інформаційного розвитку. Матеріально-технічні заходи – це матеріальна та інформаційна підтримка державою ЗМІ, освітніх та інформаційно-культурних центрів, громадських організацій. Гласність і відкритість умов подібної підтримки позбавить владу звинувачень у прагненні контролювати структури громадянського суспільства.

Модернізація означає цілеспрямовані зусилля, які вживає суспільство чи політична еліта для досягнення сучасних життєвих стандартів. При цьому в економічній сфері вона передбачає становлення ринкової економіки, економічне зростання та включення країни у світовий економічний обмін, у соціальну-диференціацію та ускладнення соціальної структури суспільства, у культурній - секуляризацію та деідеологізацію культури, а в політичній - становлення демократичної політичної системи. Україна належить до країн

«другого ешелону» модернізації, що зумовило особливості її модернізаційного розвитку. По-перше, модернізація в нашій країні відбувається у формі наздоганяючого розвитку, коли відставання за економічними та військовими показниками змушує політичну еліту робити модернізаційні зусилля. По-друге, головним суб'єктом модернізації є держава, що призводило до успішної модернізації економіки та військової сфери, але гальмувало сучасний розвиток суспільства. Відставання суспільства на шляху модернізації спричиняло соціальний розкол у суспільстві та контрмодернізаційні періоди в історії розвитку країни.

Але за сучасних умов така модернізація стала неефективною. По-перше, сучасне суспільство змінює центри розвитку, тому наздоганяючий розвиток неефективний за визначенням: важливіше побудувати власну модель сучасного розвитку. По-друге, роль культурних факторів у сучасному соціальному процесі призвела до того, що без участі суспільства в цілому та опори на національну культуру модернізація стає в сучасних умовах неможлива. По-третє, постіндустріальний розвиток передбачає не мобілізаційні зусилля держави, а індивідуальну та групову соціальну активність громадян.

Соціальну структуру сучасного суспільства можна розділити на п'ять верств: елітний, верхній, середній, базовий, нижній, соціальне дно. Причому основна тенденція розвитку соціальної структури сучасного суспільства – поглиблення нерівності за всіма показниками. Від реформ виграли лише верхні верстви (до верхівки середнього шару) суспільства. Переважна більшість населення (до 80%) виявилася не залучена до реформ. Причому ця частина суспільства не орієнтована на державну бюрократію чи олігархічні структури. Саме ці верстви (базовий та середній) є соціальною базою подальшої модернізації. Верхні верстви в результаті реформ досягли певного благополуччя і не можуть бути активним суб'єктом соціальних змін, оскільки їхній головний інтерес - збереження цього благополуччя. Крім того, в сучасних умовах найважливішим видом нерівності є інформаційна нерівність,

оскільки нижні верстви суспільства самостійно подолати її не можуть. Завдання держави - сприяти реалізації інформаційних прав громадян, забезпечувати рівний доступ до соціальної, політичної та економічної інформації, а також стимулювати інформаційну активність соціальних груп та верств.

Необхідно також зазначити, змінилося й становище ЗМІ у суспільстві. Воно визначається по відношенню до чотирьох інституційних структур: державі та її органам, які не лише визначають правила гри на інформаційному полі, а й самі є засновником ЗМІ; бізнес-структурам, які прагнуть набувати у власність ЗМІ та впливати на редакційну політику; по-четверте, громадянське суспільство, яке є постачальником альтернативної інформації та соціальною опорою незалежних ЗМІ; масового читача, глядача, слухача, який є головним споживачем продукції ЗМІ.

Українські ЗМІ пройшли у своєму розвитку три етапи. У перебудову ЗМІ і журналісти, які їх представляли, були головними суб'єктами політичних перетворень. На другому етапі, що настав у першій половині 90-х років, ЗМІ потрапили під вплив фінансово-промислових груп і почали використовувати як зброю в політико-економічних війнах між ними. Третій етап розпочався наприкінці 90-х років і знаменував собою повернення держави в інформаційну сферу. Актуальним стає настання четвертого етапу - становлення системи незалежних ЗМІ як інститутів громадянського суспільства, які сприяють його розвитку та представляють його інтереси.

Роль інформації у соціальному та політичному житті суспільства зробило її об'єктом впливу з боку конкуруючих держав, різних екстремістських та сепаратистських груп. Крім того, інформація має і конкретно-економічний зміст, тому інформаційна безпека та захист інформації стають найважливішим напрямом інформаційної політики держави. Однак в умовах інформаційного суспільства головна небезпека – інформаційний розрив між різними соціальними групами всередині держав та між державами, коли багаті стають ще багатшими завдяки доступу до

інформації, знань та технологій, а бідні – ще бідніші через відсутність такого доступу.

У цьому світлі проблема інформаційної безпеки набуває нового звучання. Вона стає проблемою обмеження доступу до інформації, а вимогою забезпечити доступом до інформації громадянам, і навіть вимогою включення країни у світові інформаційні процеси. Інтернет, супутникові телевізійні мережі та інші технології зробили будь-яку політику обмеження інформації важкоздійсненною. При цьому саме ЗМІ є інститутом, здатним активізувати суспільне життя. Тому метою сучасної української журналістики, на думку претендента, є формування активного громадянського суспільства. Особливо актуальні цивільні завдання ЗМІ у регіонах, оскільки регіональні мас-медіа ближче до споживача, ніж державні, а формування регіонального рівня громадянського суспільства перебуває ще на початковому етапі. При цьому найчастіше незалежні ЗМІ є ключовим інститутом громадянського суспільства в регіонах.

Висновки

В даний час у регіонах сформувалася стійка система ЗМІ, що включає різноманітні друківані та аудіовізуальні джерела інформації. При цьому ЗМІ поділяються на державні, ЗМІ, що представляють бізнес-структури, і незалежні, які спираються на довіру читачів до їхнього інформаційного продукту та високі тиражі, що окупають витрати. Саме сектор незалежних ЗМІ є опорою створення громадянського суспільства у регіонах. Тому державна політика в галузі ЗМІ на регіональному рівні - це, перш за все, розвиток ринку незалежної регіональної преси, і, перш за все, ухилення від засновництва ЗМІ та дотацій лояльним органам інформації, оскільки ці фактори суттєво деформують медіаринок та обмежують інформаційні можливості громадянського суспільства.

Література

1. Брижко В. До питання сучасної інформаційної політики. Вісник Академії управління МВС. 2009. №2 С. 27-47.
2. Калашнюк Є. Принципи та механізми інформаційної політики Європейського Союзу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. С. 99-101.
3. Твердохліб О.С. Європейський підхід до розроблення інформаційної політики держави актуальні проблеми. Економіка. 2016. № 3 (177). С. 429-435.

References

1. Brizko, V., (2009), "On the issue of modern information policy", *Visnyk Akademii upravlinnia MVS*, vol. 2, pp. 27-47.
2. Kalashnyuk, E., (2015), "Principles and Mechanisms of the Information Policy of the European Union", *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, pp. 99-101.
3. Tverdokhlib, O.S., (2016), "The European Approach to Developing an Information Policy of the State Actual Problems", *Ekonomika*, vol. 3 (177), pp. 429-435.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025 р.